

A Fejér Megyei Honismereti Egyesület

A Fejér Megyei Honismereti Egyesület 1990. október 25-én alakult 37 fővel a Megyei Művelődési Központban, amely azóta is intézményi háttérként szolgál, s megteremti az egyesületünk működésének személyi és tárgyi feltételeit, amiért köszönettel tartozunk. Taglétszámunk jelenleg 50 fő, túlnyomó részük aktív- és nyugdíjas pedagógus, akik mögött iskolai, vagy felnőtt honismereti szakkör áll.

Az egyesület célja a megyében élő egyéni és csoportos helytörténeti gyűjtők számára olyan programok szervezése, amelyek a lakóhely értékeinek megismerését, megbecsülését szolgálják. Változatos, sokféle tevékenységet folytatunk: előadásokat, vetélkedőket, pályázatokat, kiállításokat, emlékünnepségeket, továbbképzéseket, kirándulásokat szervezünk.

Egyesületünk fontos feladatának tekinti az ismeretterjesztést, ezért havi rendszerességgel előadásokat szervezünk a megye történelmi, irodalmi, néprajzi és természeti értékeiről. Az életkori sajátosságokat is figyelembe véve külön előadásokra várjuk a felnőtteket és a gyermekeket. Ezek a programok a városi műsorfüzetben megjelennek, így nemcsak az egyesületi tagok, hanem minden érdeklődő számára látogathatók.

Egyesületünk köszönettel tartozik a Szent István Király Múzeum munkatársainak, akik színvonalas előadásaikkal biztosítják rendezvényeink sikerét.

Történelmi események és kiemelkedő személyiségek évfordulóinak megünneplésére emléküléseket tartunk (pl.: honfoglalás, Széchenyi István, Vajda János, Boross Mihály, az 1848/49-es szabadságharc áldozatai). Az emlékülésekre meghívjuk a megyei és a városi önkormányzat vezetőit, a megyei és a városi önkormányzat kulturális munkatársait, a társintézmények vezetőit és munkatársait, települések polgármestereit, a történelmi egyházak képviselőit, vetélkedőink nyerteseit, általános és középiskolák történelemtanárait és diákjait. Az előadók a témák országosan ismert kutatói, valamint a megye legismertebb szakemberei. 1995 óta rendszeresen meghirdetjük az általános iskolai tanulók részére a *Felnevelő tájunk* című vetélkedőnk, amelyek témája az adott év aktualitásához kapcsolódik. Az a célunk, hogy olyan ismeretek megszerzésére ösztönözzünk, amelyek az iskolai tananyagban nem szerepelnek, önálló kutatómunkát igényelnek. A gyermekek csapatokban versenyeznek. Az alsó tagozatosok 6 forduló játékban vesznek részt, havonta 10 kérdésből álló feladatlapot kapnak, a vidéki felsősök pedig egy tanévben 3 feladatfüzetet oldanak meg. A székesfehérvári felső tagozatosok számára 6 előadásból álló bérletes előadássorozatot indítunk, melynek minden előadásához feladatsor kapcsolódik. Az 1999/2000-es –tanévben 494, három tagból álló csapat vesz részt vetélkedőnkön. Mindhárom vetélkedő tíz legeredményesebb csapatának szóbeli versenyt rendezünk. A döntő minden résztvevője emléklapot, szerény ajándékot kap, az 1–3. helyezést elért csapatokat és felkészítő tanáraikat kirándulással jutalmazzuk. A vetélkedőnkön résztvevő minden tanulót történelmi játszótérre várunk a honismereti napon. Ekkor a vidéki általános iskolások számára ingyenes múzeumlátogatási lehetőséget teremtünk, tárlatvezetéssel.

A Honismereti Szövetség által középiskolások számára hirdetett vetélkedők megyei döntőit is megrendeztük.

Házigazdái voltunk az *Emese álma* című vetélkedő 1995-ös regionális, 1996-os országos, valamint a Márciusi Ifjak 1998-as regionális döntőjének.

Többféle témáról készíthettek pályamunkákat általános iskolai tanulók: egy-egy település nevezetességeiről, híres szülőiteiről, iskoláiról. A legjobb pályamunkákat megjelentettük. A Megyei Művelődési Központban minden évben kiállítást rendezünk történelmi, irodalmi év-

fordulókhöz, népszokásokhoz kapcsolódóan gyermekrajzokból és kézműves munkákból. Ezeket a munkákat a vetélkedőkön résztvevő csapatok készítik.

Társrendezői feladatokat is vállalunk önkormányzatok, civil szervezetek, üzemek, intézmények kulturális programjainak megvalósításában. Gyermekszakköreink néprajzi szokások bemutatásával rendszeres szereplői a *Fehérvári Vigasságok* önkormányzati rendezvénynek.

A pákozdi csata 150. évfordulójának tiszteletére rendezett ünnepségsorozat egyik résztvevőjeként a sukorói református templomban, dramatikus formában felelevenítettük a csatát megelőző haditanácsot.

Tevékenyen részt veszünk a helytörténeti gyűjtemények vezetői számára Ercsiben az Eötvös József Művelődési Ház, és a Helytörténeti Gyűjtemény által rendezett találkozók megszervezésében és lebonyolításában. Támogatjuk a megyei alkalmi honismereti rendezvényeket (pl. alcsúti Honismereti Kör óvodatörténeti kiállítását, a martonvásári megemlékezéseket Brunszvik Terézről, Csóron Máttyás királyról).

Az iskolai honismereti szakköröket előadók szervezésével segítjük.

Millenniumi barangolás címmel a megye települései részére meghirdetett akció egyik rendezője vagyunk.

Szakkörvezető továbbképzéseket indítottunk olyan pedagógusok, könyvtárosok részére, akik településükön, vagy iskolájukban honismereti munkát végeznek. Ezekben az alkalmakon külön figyelmet fordítottunk a különböző közgyűjtemények honismereti munkát segítő tevékenységére.

Nagy érdeklődés övezi kirándulásainkat, amelyek alkalmat teremtenek a taglétszám növelésére is. A helyszínen ismerkedünk meg egyesületi tagjaink munkájával, akik bemutatják településüket, helytörténeti munkájukat, gyűjteményeiket (pl. Alcsút, Adony, Bodajk, Csala, Dég, Ivánca, Martonvásár, Soponya). Felkeressük a megye természeti értéket és történelmi emlékhelyeit (pl. Velencei-hegység: Sukoró, Pákozdi, Vértes, Mór, Csókakő). Konkrét témákhoz kapcsolódva autóbuszos kirándulásokat szervezünk (pl. kastélyok Fejér megyében: Nádasladány, Dég, Martonvásár, Mór, Vál; irodalmi emlékhelyek: Agárd-puszta: Gárdonyi Géza, Kápolnásnyék: Vörösmarty Mihály, Vál: Vajda János, Ercsi: Eötvös József). Kétnapos kirándulásokat teszünk a környező megyékben (pl. Mesztegyő-Buzsák-Nikla-Somogyvár, Sárszentlőrinc-Borjád, Simontornya-Ozora). Minden év augusztusában 5 napos kirándulásra megyünk: a történelmi Magyarország tájait keressük fel (Kárpátalja, Erdély, Felvidék). Az utak előkészítése során kialakítottunk jelenleg is fennálló kapcsolatokat. Munkácson a II. Rákóczi Ferenc Irodalmi és Művelődési Kör, Marosszentgyörgyön a Kolping-család tagjai nyújtottak szállást és ellátást, így ott barátságok is szövődtek. A marosszentgyörgyi Kolping-család 45 tagját egy hétig egyesületünk is vendégül látta.

Erdélyi utunk során megismerkedtünk a felújítás alatt álló dévai ferences kollégiummal. Az állapotok ismeretében gyűjtést szerveztünk a megyében. Az összegyűjtött berendezési tárgyakat, edényeket, könyveket, ruhaneműt, élelmiszert a Máltai Szeretetszolgálat segítségével juttattuk el Dévára.

Tavaly elkezdtek a Fejér megyétől távolabb eső hazai tájegységek megismerését: Zemplébe, Szatmárba, Beregbe kirándultunk.

A bemutatkozás nem lenne teljes, ha nem emlékeznénk meg azokról az alapító tagjainkról, akik már „elementek” közülünk: Radetzky Jenő ornitológus a Velencei-tó madárvilágának ismerője, az agárdi Madárvárta megteremtője; Olasz Papp Sándorné adonyi, Ivanits Istvánné, Fellegi Imre bodajki, Fűrész Gyula iváncsai helytörténeti kutatók és gyűjtők. Munkásságukkal gazdagították egyesületünket, tevékenységükkel példát mutattak szülőföldünk szeretetéről.

Kálmán Katalin-Nagy Éva

„Nem honismereti szakembereket neveltünk, érzelmi töltést adtunk nekik”

A huszonöt éves ifjúsági honismereti táborozásról beszélget Lukács László néprajzkutatóval Halász Péter

Kemény fedelű, gondosan bekötött jelentésgyűjtemény fekszik előttem: huszonöt Fejér megyei honismereti diáktábor példásan rendbe szedett krónikája. Valamennyi tábornak Lukács László volt a szervezője, először, mint kezdő muzeológus, majd, mint a fehérvári István Király Múzeum néprajzi osztályának vezetője, újabban pedig úgy is, mint a Kodolányi János Főiskola docense. Bizonyítván ezzel, hogy a tudományos tevékenység nem összeegyeztethetetlen a honismereti szervezőmunkával, különösen ha az az ifjúság érdeklődésének felkeltését szolgálja. Huszonöt megyei honismereti diáktábor! Csak a megszervezése óriási teljesítmény. Hát még az értékes tartalommal való megtöltés! Hogyan emlékszel az elsőre? Milyen energiák indítottak erre a munkára?

Először is bizonyos nosztalgikus és bizonyos elemeket meg kell említeni. A mi időnkben, különösen pedig a tanáraink idejében mindennaposak voltak a különböző táj és népkutatók táborok. A Professzorom, Gunda Béla még számtalan ilyen helyen volt. Kutatott Kemsén az Ormánságban, a visszacsatolt területeken is ott voltak a fiatalok 1938 és 1941 között a legkülönbözőbb táj- és népkutató táborokban, a Borsa völgyében, a Szernye-mocsár vidékén. Hallgató koromban ez eleven dolog volt. Gunda professzor, Morvay Péter, Katona Imre, Tálasi Imre beszéltek róla, könyveikben, cikkeikben is emlegették ezeket a táborokat. Mi magunk is kutattunk egyetemista korunkban Mátraderecsken, s amit gyűjtöttünk, azt könyv formájában ki is adta az Egri Múzeum. Aztán kutattunk a Nyírségben, Nyírlúguson ezt két kötetben a Nyíregyházi Múzeum jelentette meg az 1970-es években. Amikor tehát idekerültem 1974-ben a Székesfehérvári Múzeumhoz, akkor már volt mögöttem, illetve bennem volt egy bizonyos hagyomány, és nosztalgia is, meg minden, ami ehhez tartozik.

Már tudtam, hogy mi az a honismereti mozgalom, mert gimnazista koromban szerkesztettem a József Attila Gimnázium diáklapját. Egy diáktársam, Horváth Csaba a Szőlő és bor Csókakőn című pályamunkájáért jutalomból elmehetett egy Tolna megyei – azt hiszem Tamásiban – rendezett honismereti diáktáborba, s én írtam vele egy beszámolót, amit le is közöltem a diáklapban. Innen tudtam, hogy mi az a honismereti tábor. A másik dolog, hogy amikor idekerültünk a múzeumhoz, a feleségem előde az újkori történészségben Kovács János volt, aki már rendezett honismereti táborot Velencén, valamikor az 1970-es évek elején. De az egyetlen volt és utána nem ismétlődött már meg. Ám egy lány, aki részt vett a Kovács János féle táborban, eljött a mi első, 1976-os táborunkba is, így a folytonosság így megvalósult. A dolog érdekessége, hogy ez a Kovács János nemrég említette nekem, hogy ő Nógrád megyei, és valamikor az 1960-as években, Nagyvácszonyban már rendeztek egy táborot és állítólag az volt az országban az első honismereti tábor. Azt is elmondta, hogy még a *honismereti tábor* kifejezést is ő találta ki, és Ortutay Gyula a Hazafias Népfrontban csak kisajátította.

A honismereti mozgalom jelentős mértékben az önkéntes néprajzi gyűjtőmozgalomra épült. Itt a megyében is volt ilyen előzmény?

Természetesen itt is volt gyűjtőmozgalom, minden évben 10-15, volt, hogy 20 pályamunka is készült. Ebből 8-10 mindig felnőtt volt, több országos első díjasunk is volt, dr. Gelencsér József és dr. Kisari Sándorné meg is kapták a Sebestyén Gyula Emlékérmeket a Magyar Néprajzi Társaságtól. A diákok közül is volt több tehetséges, akiknek a táborban készített pályamunkáját az Ifjúsági Tagozatra benyújtottuk, és eredményesen szerepeltek. Aztán itt volt Fehérváron – ma is megvan még – a Fehér Megyei Múzeumegyesület, amelynek középiskolás koromban is volt egy ifjúsági tagozata. Ide múzeumhoz, a múzeumban folyó régészeti, történelmi, néprajzi, honismereti kutatásokhoz is mindig kapcsolódtak a diákok. Ennek a Múzeumegyesületi Ifjúsági Klubnak volt egy történelmi, egy néprajzi és egy régészeti szakköre. Ezekkel mi foglalkozunk év közben. Nem csak én, hanem Varró Ágnes néprajzos kolléganőm, Horváth Júlia újkori történelmi kolléganőm és Hadházi Gábor régész kollégám. Évtizedeken keresztül foglalkoznak a kö-

zépiskolásokkal, és ebből az ifjúsági klubból mindig legalább 15-20 tehetséges gyermek jött a táborba. Aki pedig csak úgy felbukkant a táborokban, azok közül jó néhányan tanév közben is jártak a múzeum háromféle szakkörének valamelyikbe. Tehát ennek a múzeumegyesületi ifjúsági klubnak nagy hatása volt abban, hogy a honismeret felé fordultak a középiskolások, és hogy a tábort fenn lehetett tartani. Mert hiába akartam volna én tábort rendezni, ha már májusban nem jöttek volna be a gyerekek a múzeumba, s nem kérdezték volna, hogy Laci bácsi lesz-e tábor, mikor lesz, hol lesz? Sokszor voltunk úgy, hogy nem volt se pénz, se erő, se idő a tábor-szervezésre de ennek a kérésnek nem tudtam ellenállni – 25 éven keresztül. Persze voltak támogatók is. Az első volt a múzeum, amely mindig is kiállt a tábor mellett és segítette minden-félel. Másik támogatónk volt a Megyei Művelődési Központ. Úgy is indult, hogy megszer-vezték a Velence tavi nyár című rendezvénysorozatot a Megyei Művelődési Központban – ahol ma is működik a Fejér megyei honismereti egyesület – és 1976-ban ennek a kulturális rendezvénysorozatnak a része volt az első tábor. Kibéreltünk a Velencei tavon egy külön hajót, és be-jártuk a Velence tó utolsó tóbérlőjével, Tóth Kálmánnal, a régi Velence tavi halászokkal a tavat. Velünk volt Kresz Mária kolléganőm is, aki Kápolnásnyéken és Velencén is élt fiatal korában, nagyon jól ismerte a Velencei tavat, a tisztásokat, a csapásokat, a csatornákat, és ezeknek a ne-veit föl tudtuk jegyezni az öreg halászsoktól, és számos olyan történetet és eseményt hallottunk, amit ma már nem lehetne.

Az eddigi táborok mindig más helyen voltak. Milyen szerepe volt annak, hogy egy tábor mondjuk Bicskén Enyingen, vagy Sárbogárdon volt? Hatott ez valamennyire a helyi honismereti tevékenységre?

Nagyban meghatározza a tábor helyét az, hogy hol van valami szálláslehetőség. Ott lehet a tábor, ahol volt általános iskolai, vagy középiskolai kollégium. Mert egy honismereti tábor nem úgy van, mint egy mondjuk egy úttörő vagy egy cserkész-tábor, hogy úgy elcserkészkedünk, vagy elmadarászunk. Itt olyan munka folyik, hogy egy beázott sátorban nem lehet se jegyzetel-ni, se gépelni, se magnószalagokat kezelni, se előadásokat hallgatni. Arra törekedtünk, hogy stabil köépületben legyen a szállásunk. Így tudtuk feltérképezni az egész megyét. Gárdonyi Géza szülőházát, Vörösmarty Emlékházát ismertük meg. Kétszer Enyingen, kétszer Dégen, egyszer Lajoskomáromban, egyszer Pusztaszabolcson, egyszer Dunaújvárosban és két-szer Sárbogárdon volt a tábor. Így a Mezőföld – hogy úgy mondjam a táborok révén – már nyi-tott könyv számunkra, holott előtte nem volt különösebben vonzó, és nem is volt ismert. Előző-leg csak megyei, vagy fehérvári szinten tekintették „rendezvénynek” a honismereti tábort. Ma már, ha kimegyünk mondjuk Gárdonyba, Dunaújvárosba, Enyingre, akkor a helyi televízió is megjelenik, interjút készít a gyermekekkel, tehát eseménynek számít a tábor. A helyi városi te-levízió foglalkozik velünk, a megnyitó szövegét felveszik, leadják, megkérdezik a táborvezető-séget, hogy mivel fogunk foglalkozni, megkérdezik a gyerekeket, hogy érzik magukat, mit gyűjtöttek. Sőt a gyűjtött anyagból is vetítenek régi fényképeket, iratokat, visszaemlékezéseket. Egyre nagyobb a nyilvánosságunk. A Fejér Megyei Hírlap azt hiszem, minden táborunkról írt. Ezzel nagy szolgálatot tett, mert közismertté vált a honismereti tábor. Ezeknek a táboroknak fontos szerepük van a helyi emberek mozgósításában. Mindenhol vannak olyan honismerettel foglalkozó, vagy érdeklődő személyek – tanárok, nyugdíjas pedagógusok, agrármérnökök, lel-készek –, őket mindig bevontam a tábori munkába. A honismereti sétát, mindig helyi ember-n vezette, de ha tudtam, hogy van egy helyi népdalgyűjtő, szőlész, netán orvos, aki foglalkozik honismerettel, akkor már eleve beterveztem a programba. De ha ott derül ki, hogy van még va-laki, aki – mondjuk – a helyi XIX. sz-i szőlészetről írt tanulmányt, akkor még úgy külön, pro-gramon kívül felkértük, s szakítottunk egy fél órát, hogy témájáról beszámoljon a gyerekeknek. Azt figyeltem meg, hogy a gyerekeknek a helyi emberek előadásai, bemutatói mindig nagyon tetszettek. Ők ugye nagyon tapasztaltak, ismerik a területet, mint a tenyerüket, nem úgy olvas-sák az előadásukat, hanem benne vannak az anyagban. A táborban való előadásuk pedig sok esetben oda vezetett, hogy tovább folytatták a kutatásaikat. Ha jól emlékszem, volt, aki később javaslatomra a Honismerethez is elküldte a kéziratát. Vagy pályamunkát írtak, mert megkap-ták tőlünk a pályázati felhívást. Tehát ha mi a honismereti diáktábor alkalmából 8-10 napra ki-mentünk egy-egy településre, akkor mindig százszázalékosan igyekeztünk odaadni magunkat a honismereti mozgalomnak, és mindig teli tarisznyával érkeztünk haza, honismereti szem-pontból. És a helyiek ezt – ugyanúgy ahogy az országos néprajzi gyűjtőtalálkozókat, a honis-mereti akadémiákat is – feltöltődésnek tekintették, mert könyveket vittünk nekik, előadásokat tartottunk számukra, és felhívtuk a helyiek figyelmét a honismereti témákra. Az ilyen alkalma-

kon mindig felfedeztünk jónéhány adatközlőt, kiderült mondjuk Dégen, hogy van egy nagyon tehetséges kosárfonó, csuhéfonó, akit aztán a polgármesterrel együtt fölterjesztettük Népművészet Mestere címre. Szóval mindig fedeztünk fel valami olyan dolgot is, amire nem is számítottunk.

Jellemző volt még ezekre a táborokra, hogy a néprajztudomány „nagy emberei” is ide tudtak csábítani. Nem sok megyei honismereti táborban volt jelen Gunda Béla, Kresz Mária, vagy éppen Kállai István, Dankó Imre. Ezek a nagyhírű tudósok megtalálták a hangot a honismeret iránt érdeklődő gyermekekkel?

Gunda Bélát azért hívtuk meg, mert Martonvásáron rendeztük 1990 nyarán a honismereti tábort, és Gunda édesapja martonvásári volt, állattenyésztést irányító gazdaként dolgozott Ráckeresztúron, Szentlászlópusztán, Erdőháton. Kismartonban nőtt föl Gunda professzor, mint diák, onnan járt a budafoki polgár iskolába és a Márvány utcai fiú kereskedelmi iskolába. Minden reggel 4 órakor kelt, az ötös vonattal már ment Pestre, vagy Budafokra az iskolába. Mikor Gunda Béla 1990 tavaszán végre akadémikus lett, jó alkalomnak tartottam, hogy meghívjam Martonvásárra. Megnyitotta a táborunkat, tartott egy előadást gyermekkori, diákkori gyűjtéseiről. Arról, hogy ő, mint a táborlakókhoz hasonló korú diák, mit fedezett fel Martonvásár, Baracska, Tordas, Gyuró környékén a falvakban és a pusztákban. Minderre nagyon-nagyon szépen visszaemlékezett Gunda professzor. Egyebek között beszélt arról, hogy Baracsán még tátorjánt, ezt a népi gyógyászat által számon tartott növényt is látott. Ezt Gunda soha le nem írta, de elmondta ott a gyerekeknek. Arról is szólt, hogy Baracsán még veremlakásokat is látott, és le is rajzolta a földbe mélyített házakat. Elvittük őt a kastélyba és az MTA Kutató Intézetébe, ahol szívélyesen fogadta Üvegesné Hornyák Mária könyvtárosnő, aki a megyei honismereti mozgalomban is tevékenyen részt vesz. Kivittem őt Szentlászlópusztára, ahol lakott, és ahol az édesapja azt a híres tehenet nevelte, amely már az 1920-as években több tejet adott, mint az 1980-as években leghíresebb Tsz-tehenek. Annak a tehennek, egyébként most ott áll a szobra az Akadémiai Kutató Intézet szentlászlópusztai épülete előtt.

Ezeknek a táboroknak, azon kívül, hogy munka folyt bennük, volt-e valami táborozási jellegük, ami egy kicsit a cserkész-táborok hangulatát idézi? Tehát táborút, éneklés...?

Természetesen. Kirándulások is mindig voltak autóbusszal is, vonattal is. Ha olyan helyen voltunk, ami kifejezetten vasúti csomópont – mondjuk Pusztaszabolcs –, akkor ezt a lehetőséget sem hagytuk ki, elvittem a gyerekeket Budapestre és megnéztük a királyi palotában a Nemzeti Galériát, meg a Mátyás király és a reneszánsz Magyarország című kiállítást. Más alkalommal elvittem őket Pusztaszabolcsról Szekszárdra, mert ugye ott megy keresztül a vonat. Abban az időben, amikor már csak autós és autóbusz létezett, kicsit azt is fedezték fel a gyerekek, hogy vonattal is lehet kényelmesen és jól utazni. Amikor Martonvásáron voltunk, onnan is vonattal mentünk Budapestre, olyan helyekre, mint a Néprajzi Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum. Azonkívül sok autóbusszos kirándulásunk is volt. Felfedeztük a Vértest.

Gyalogtúrákat is szerveztetek?

Olyan is volt, hogy gyalog mentünk, a régi időkben. Gyalog is el szoktunk menni, ahova lehet. Mondjuk Gárdonyból gyalog elmentünk Agárdpusztára, Gárdonyi Géza szülőházához. De voltunk gyalogtúrán a Vértesben egész Tatáig és vissza. Bejártuk a Sárbogárd környéki tanyavilágot, ha kellett szülőhegyekre mentünk ki.

25 év már egy negyed század! Mondják, hogy a mai fiatalok már nem olvasnak, nem érdeklődnek a hagyományos értékek iránt. Te hogyan látod 25 év távlatából? Változott a gyermekek vonzódása, érzelmi kötődése mindahhoz, amit honismeretnek nevezünk?

Különösebb változást nem látok rajtuk, mert azért ez a táborozás – úgy nevezném – az elitképzés része. Nagyon jó gyerekanyagunk volt mindig is. Talán azt látom, hogy a mostaniak jobban vonzódnak az audiovizuális eszközökhöz. Egyre többször készítünk, mi magunk is, videót, filmet. Amikor eső esik, nem tudunk kimenni, akkor egy-egy videofilmet teszünk fel. Elég sok videó készült tavaly, tavalyelőtt az 1848-49-es szabadságharc kapcsán, ezeket is sorra bemutattuk nekik. Ez leköti őket. Nem mondom, hogy a régieket nem kötötte le, mert nekik is vetítettünk filmeket nagy körülményesen, de ma ez sokkal egyszerűbb. Ezen kívül nem látok különbséget a tegnapi és a mai gyerekek között. Talán még annyi, hogy amióta 8 osztályos gimnázium van, nem rekeszhetjük ki a kicsiket sem. Amikor kezdtük, akkor csak 14-18 év közötti korosztály jött a táborba, most jön a 10-14 éves is. Ha pedig jön, foglalkozunk velük is. A nagyobb gyerekek szívesen fogadják a kisebb korosztályt. A kisebbekhez nyilván máshogyan kell

közeledni, de őket is lekötik az előadások. Olyan nem volt, hogy valaki unatkozott volna, szenvedett, kínlódott volna. Persze igyekszünk is olyanokat meghívni, akik jó előadók és vonzódnak is a honismereti mozgalomhoz. Akik maguk is táborok résztvevői és szervezői.

Szemmel tudod, tudjátok-e követni a honismereti táborokban résztvevők további sorsát?

Azt látom, hogy a pályaválasztásukat is befolyásolja a tábor. Bár meg kell mondanom, hogy én – ismerve ennek a szakmának a göröngyös útját – soha nem azzal hívtam a gyerekeket, hogy gyere el, és akkor majd régész, történész, néprajzos, vagy művészettörténész, történelemtanár lesz belőled. Mindig volt az elképzelésem, hogy azért kell megismertetni a honismeretet, annak az elméleti és a gyakorlati kérdéseit ezekkel a diákokkal, hogy majd mint agrármérnökök, orvosok, mint papok, vagy mint tanárok, hasznosíthassák tudásukat. Ha belebotlanak egy-egy honismereti kérdésbe, ne menjen el szótlánul mellette. Más kérdés, hogy – mivel a táborokban és az évközi honismereti munkában értünk el eredményeket, nem voltunk sikertelenek – óhatatlanul pályaválasztásukat is ilyen irányba befolyásoltuk. Mi azt soha nem mondtuk, hogy legyetek a honismeret profi szakemberei. Mégis, a megyéből 14 néprajzszakos hallgatónk van, és sok magyar szakosunk, történelem szakosunk, régészünk. Akik valahogy jelen is vannak itt Fehérváron és Fejér megyében, vissza is csatolódnak a mozgalomba, akár mint középiskolai tanárok, akár a honismereti egyesületen belül, akár mint önkéntes néprajzi gyűjtők, akár mint a honismereti mozgalomnak valamilyen munkásai.

Huszonöt esztendő alatt ez körülbelül ezer diák! Van-e köztük olyan, aki ma „jeles személyiség”, neve van valamilyen területen? Akire büszke vagy?

Ilyen több is van. A régiek között van számtalan középiskolai tanár, akik az ország különböző részein, vagy akár itt Fehérváron tanítanak. Például Lónyai Zoltán, aki magyar-történelem szakos lett; több táborunkban jelen volt, és a tóparti gimnázium és művészeti szakközépiskola „híres” történelemtanára. Mondhatnék olyanokat, akik az egyetemeken tanulnak, van olyan is, aki végzett, és mint kezdő néprajzos, vagy mint kezdő muzeológus különböző múzeumokban dolgozik. És vannak régészek is, akik kapcsolódtak a honismereti táborhoz.

De talán elég, ha azt mondom, hogy a Kodolányi János Főiskola egyik alapítója Szabó Péter főigazgató is honismereti táborozó gyerek volt az 1970-es években. Magyar-történelem szakon végzett az egyetemen és történelemtanár volt a József Attila Gimnáziumban. Egy tanártársával együtt az 1990-es évek közepén megalapították a Kodolányi Főiskolát, és most itt művelődéstörténetet tanít. Szándékom szerint soha nem akartam, hogy a táborozók honismerethez kapcsolódó szakterületen dolgozó szakemberek legyenek, hanem hogy bármely szakterületen, ahova kerülnek, tudják, hogy mi az a honismeret! Nem honismereti – néprajzos, történész, vagy régész – szakembereket neveltünk, érzelmi töltést adtunk nekik! Lehet, hogy agrármérnök, vagy pap, vagy tanár lett belőlük, vagy valami egész más állomáshelyen teljesítenek szolgálatot. De biztos, hogy tudják, mi az a honismeret! Mi a néprajz, a régészet! Tudják mi a teendő akkor, ha előkerül egy régi tárgy, egy lelet a föld alól. És tudják, hogy milyen értéket jelent a szülőföldhöz, a lakóhelyhez, a nemzethez való kötődés!

Aba Novák Vilmos freskója a székesfehérvári Városházában

A pataki láng őrzője és továbbadója: Dr. Barsi Ernő nyolcvanéves

Barsi Ernő tanár úr nevét jól ismerik a Honismeret olvasói. Írásai, művei, recenziói évtizedek óta hozzátartoznak a folyóirathoz. Adatközlőit, tanítványait és tiszteleit mindenütt megtaláljuk a hagyományápolók körében, Alsóőrstől a Székelyföldre.

Életútja a Borsod megyei Sályból indult. Ott született 1920. június 28-án. Szülei tanítók voltak, a zene, a könyvek szeretetét otthonának köszönhetette. Már négyéves korában megtanult olvasni. Családja példaadó népszolgálat, a Sályban élő népszokások, – Hajdúböszörmény után – a sárospataki református kollégium meghatározta munkássága irányát. A nagy múltú protestáns kollégium magyar és nyugati műveltséget adott diákjainak. Felkeltette érdeklődését a népzene és a kollégiumi zenei hagyomány iránt. Az éneklő és hangszeren is játszó tanár és diák eszménye a kontinens nyugati felén a collegium musicumok megjelenésében öltött testet. E szép idea első hazai követői közé tartoztak a sárospataki diákok. Élet- és szabadságszeretetüket „ércnél maradandóbban” közvetítik a melodiáriumok. Felkutatásuk, közreadásuk életre szóló feladatot adott. Méltó örökében Comeniusnak, aki az éneklés művészetére már korábban szolmizációval tanított.

Barsi Ernő zenei tanulmányait az akadémián mélyítette el, mesterei között volt Ádám Jenő, Kodály Zoltán és Weiner Leó. Álláshoz nem jutott diplomájával. Visszatért Sályba, ahol társadalmi munkában éneket tanított, kórust szervezett és az urasági magtárban hangversenyt tartott. Erre sokfelé felfigyeltek, a Magyar Nemzet zenekritikusa *Falusi hangverseny* címmel számolt be az eseményről. 1947-ben meghívta a győri Állami Zenekonzervatórium. Több mint fél évszázados zenepedagógiai munkássága később a győri tanítóképzőben folytatódott. A tanítás a kezdetektől összekapcsolódott a népzene és –hagyomány kutatásával és az igényes ismeretterjesztéssel. Iskolai, falusi, üzemi hangversenyei hosszú sorával gazdagította a Kisalföld zenekultúráját. Az elsőt Töltéstaván, 1947 decemberében tartották olyan sikerrel, hogy a közönség éjfélig velük maradt. 1948-ban Abdán hirdettek hangversenyt. 1998 februárjában az abdai iskola könyvtárában rendezett emlékhangverseny után így emlékezik erre az 50 évvel ezelőtti eseményre. „Abda közönsége velünk együtt gyönyörködött a szép muzsikában, élte át a nagy mesterek műveinek mély mondanivalóját. Végül önfeledten vett részt a közös éneklésben.” A bemutatkozó és jubileumi találkozás között is voltak hangversenyei, az abdai dalokat, népszokásokat közkincsé tette. Összegyűjtötte a Csallóköz, Órvidék (Burgenland), a Rábaköz és a Szigetköz népdalait. Gyűjteményei továbbadják a következő nemzedékeknek a hagyományos paraszti életforma megszűnésével sok helyen feledésbe merült folklórt.

A népi kultúra megismertetése tanári munkásságának egyik pillére. Népdalkórusával évtizedeken át megszólaltatta a magyar tájak dalkincsét, megismertette a pedagógusjelöltekkel a többszámú magyar kórusmuzsika kezdeteit őrző melodiáriumok dallamait. Az általa felkutatott, 6-12 soros vonalrendszerből átitrt gyűjteményt *Bodrog partján nevedekett tulipán* címmel jelentette meg. A sárospataki bemutatóra állt össze tanítványaiból a győri Melodárium Kamarakórus. Előadásain, könyvbemutatókon, évfordulókon, egyházi rendezvényeken vokális és hangszeres közreműködőként vesznek részt 1989 óta egykori hallgatói. Bemutatták a *Győr városában* című gyűjteményt, felidéztek Comenius énekóráját egy tanítóképzős emlékünnepegen, megszólaltatták Halmos László *Cifruska* című gyűjteményét, melyet a zeneszerző a

Bükk-hegység közséjeiben jegyzett le még 1957-ben. Halmos László számos kórusművet írt a tanítóképző Barsi Ernő által vezetett kamarakórusának.

Huszonnegyedik órában mentett érték *Az alsóöri Lisztné Ferber Mária és dalkincse* című kötet, amelyből egy burgenlandi asszony gazdag zenei világát ismerhetjük meg. A köztudatban élő irodalmár képét árnyalja a *Kisfaludy Sándor zenei világa* című kötet. Emlékezetes előadásokkal mutatta be kutatási eredményeit, melyek erősítik a szülőföld hagyományai iránti érdeklődést, az ahhoz kötődést, a lokálpatrióta öntudatot.

Az elmúlt évtizedben tavasztól őszi szülőfalujában, Sályban tartózkodott. Pávaköre a helyi hagyományápolás pillére. Az énekes közösség szerepléseinek száma jóval meghaladja a két-százat, többször hallhattuk műsorukat a rádióban, országszerte szívesen adnak pódiumot műsoruknak. Kétévente megrendezik a Sályi Napokat, emléktábla-avatásokkal, előadásokkal, kórustalálkozóval és kiállításokkal minden korosztálynak megszólalási, bemutatkozási lehetőséget adnak. A Tanár úr előadásai, hangversenyei feledhetetlen élményt jelentenek a hallgatónak.

Nemes munkája folytatásához adjon Isten erőt, nagyon jó egészséget, nyolcvanadik életévének betöltésekor!

T. Varga Lajos

Nagy Géza karcsai küldetése

A *Bodrogköz* kutatójaként ismerik országszerte a honismereti mozgalomban a most 70 éves Nagy Gézát. A Karcsán született, s ma is ott munkálkodó etnográfus teljes életművet épített szülőföldjéhez való hűségére. Bár kisgyermekként járvány bénította meg, tette nehezzé mozgását, dacolva e hátránnyal tizenkét éves korától valamilyen belső kényszerből eljegyezte magát a helyi hagyományok gyűjtésével, tanulmányozásával. 1942-ben lett a sárospataki református gimnázium magántanulója; otthon készült a vizsgákra, a napi lecke elvégzése mellett sokat olvasott, s a pataki Nagykönyvtár helyi vándorkönyvtárának kötetei között megismerkedett többek között a népi írók műveivel. S bár a paraszti sorsba született bele, érdekes módon ezen olvasmányok fordították a falu és népe felé az érdeklődését. Kezébe került Újszászy Kálmánnak *A falu. Útmutatás a falu tanulmányozásához* című könyve (Sárospatak, 1936.), amelynek alapján megfigyeléseit rendszerezni kezdte. Román János segédlelkész (a későbbi sárospataki, majd miskolci levéltár-igazgató) készítette fel a diákot az osztályvizsgára, s kapcsolta be a Faluszeminárium megbízásából végzett gyűjtéseibe. Amikor aztán 1945-től Nagy Géza nyilvános tanulóként Sárospatakra került, megnyílt előtte a Faluszeminárium ajtaja, hogy ott könyveket s gyakorlati példát találjon önkéntes néprajzi és nyelvjárási gyűjtéséhez.

A honismereti munka megkezdésére emlékezve 1981-ben így nyilatkozott: „Nekem szerencsém volt, mert olyan emberekkel hozott össze mindig a sors, akiktől tanulhattam, akik bátorítottak, biztattak. Rácz Istvántól megtanultam, hogy mi a kötelességem a faluval szemben. Bakos József arra vezetett rá, hogy nemcsak a néphagyományt kell gyűjteni egy-egy faluban, hanem foglalkozni kell a falu történetével is. Legtöbbet talán Balassa Ivánnak köszönhetek. Vele 1955-ben ismerkedtem meg, amikor a sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatójaként gyakran megfordult Karcsán. Amikor itt járt, gyűjtőútjára elkísértem. Megtanultam tőle a gyűjtést, a kérdezést, a gyűjtött anyag lejegyzését, az irodalom felhasználását.” Amikor a karcsai általános iskola tanára lett, megszervezte az *Erdélyi János honismereti szakkört*, tanítványait is bevonta a gyűjtésbe. Országos figyelemre is méltó, érdekes kiadványokat állított össze a szakköri termésből.

Nagy Géza két évtizeden át csak az anyaggyűjtéssel foglalkozott, hogy minél többet megmentsen a hagyományos falusi élet emlékeiből az 1960-as évek elején bekövetkező életformaváltás előtt. A gyűjtések javának feldolgozásával az 1950-es évek végétől jelentkezett pályamunkák formájában a megyei és az országos pályázatokon, s rövid idő alatt elismerést vívott ki közleményeinek anyaggazdagságával. 1966-ban jelent meg nyomtatásban első publikációja *A Zemplén megyei Karcsa községben használatos állatnevek* címmel, s 1970-től sűrű egymásutánban

jelentek meg néprajzi, helytörténeti, népnyelvi dolgozatai a gyűjtés éveinek korpuszaiból, feltárt adattárából merítve.

A csaknem 200 tételű kivevő publikációs terméskből kiemelkedik a *Karcsai népmesék* két kötete (Bp., 1985.), *A király virágoskertje* című mesekönyv (Bp. 1987.), a *Bodrogközi tájszótár* (Pácin, 1992.), *A magyarországi Bodrogköz földrajzi nevei* (Pácin, 1994), a *Bodrogközi balladák* két kötete (Karcsa–Pácin, 1996, 1997.), valamint *A Bodrogköz helytörténeti és néprajzi bibliográfiája* (Sárospatak–Karcsa, 1999.) Sajtó alatt van a bodrogközi gyermekjátékok sokat ígérő gyűjteménye. Szép sikert arattak nyelvészeti publikációi: *Karcsa mai család- és ragadványnevei* (Bp., 1977.), a *Karcsai szólások és közmondások* (Bp. 1987.), továbbá helytörténeti feldolgozásai, mint a *Negyedszázad a közös úton* (A karcsai Dózsa Termelőszövetkezet első 25 éve, Karcsa, 1974, illetve *A karcsai önkéntes tűzoltó-egyesület krónikája* (Karcsa, 1978.)

Nagy Géza tevékeny közéleti ember, alapító tagja a Kazinczy Ferenc Társaságnak, a Bodrogközi Művelődési Egyesületnek, a Magyar Comenius Társaságnak, tagja a Néprajzi Társaságnak, előadásaival részt vesz a tudományos üléseken. A pácini múzeum alapító igazgatójaként sokat tett a Bodrogköz történeti és néprajzi becsű tárgyi emlékeinek összegyűjtéséért, szakszerű bemutatásáért; a *Bodrogközi Füzetek* sorozatának elindításával teremtett fórumot a kistáj kutatási eredményeinek közzétételére.

Életműve egy jól körülhatárolt terület kutatásához kapcsolódik, de tematikájában igen gazdag. Kiválóan teljesítette vállalt küldetés számba menő szerepét, hogy a szűkebb szülőföld népéletének arculatát minél teljesebben tárja fel korunk és az utókor számára. Szívvel kívánjuk példás hűséggel végzett munkájának további sikeres folytatását.

K. D.

Dr. Környei Attilára emlékezem¹

2000. március 12-én Attila meghalt. Milyen tompán, ridegen, kérlelhetetlenül szól ez a mondat. Nincs, megszűnt fizikai léte e világban, visszafordíthatatlanul. Két-három hónapja már tudta, hogy súlyos, gyógyíthatatlan beteg. Egy vasárnap délután felhívott és végrendelezett arról, hogy kik írják alá a gyászjelentést, s hogy a temetésén én mondjam a gyászbeszédet. Persze vállaltam, s tréfásan megjegyeztem, hogy majd húsz vagy harminc év múlva ennek semmi akadályja. De tudtuk mindketten, hogy ez nagyon komoly beszélgetés, s azt is tudtuk mindketten, hogy ezt nagyon komolyan is vesszük. Mikor februárban hazajött a kórházból, épp a Széchenyi Népfőiskola zajlott a nagycenti kastélyban. Attila bújt minden elől, visszahúzódott a külvilágtól, magára akart maradni gyógyíthatatlan betegségével. Engem magához engedett egy kicsit. Sikerült rábeszélnem Ágival (feleségével) együtt, hogy írjon egy tárcát a Kisalföldbe az „ezredfordulós beszélgetések” sorozatomba. Másnap már kezemben volt írása, ez lett az utolsó, amit életében publikált. Attilában ekkor még nagyon erősen működött az életösztön. Bár tudta, hogy mája beteg, de bízott abban, hogy nyirokrendszere és erős akarata legyőzi a bajt. Erős akarata eddig mindenen győzedelmeskedett. Talán meglepő volt számára, hogy van olyan a földön, ami őt is legyőzi: a rák. Amikor néhány nappal a halála előtt megtudta, hogy állapota rosszabbodott már nem akarta tovább csinálni. Nem akarta, hogy esendő testét kénye-kedve szerint ragadja el a halál. Ő döntött, Ő határozta meg a napot és az órát, amikor elment ebből a földi világból. Attila, hogy tudtad ezt végigcsinálni!?

Környei Attila 1940-ben született Téten, egy Győr melletti településen. Ebben az évben, temetésének napján, március 26-án lett volna 60 éves. Nagyon várta ezt a dátumot, az utolsó írásában, az újságban így fogalmaz: „Már elemista koromban mondogattam magamnak: az ezredfordulón pontosan hatvanéves, egészen pontosan hatvanéves és kilenchnapos és ötnapos le-

¹ Elhangzott dr. Környei Attila temetésén 2000. március 26-án.

szek. Ez a kettős forduló – a sorstól kicsikart életkor és egyben egyéni hanyatlásom egybevetése – számomra az egyéni számvetést minden esetben egybekapcsolta a történelmi gondolkodással, ami egyébként élethivatásom volt. Majdani visszavonulásomra gondolva, arról ábrándoztam, hogy majd »Micsoda évezred« címmel nagyszabású kiállítással koronázhatom meg műzeumi pályafutásomat.”

A soproni Berzsenyi Dániel Gimnáziumban érettségizett 1958-ban, s ettől kezdve Sopron szerelmese lett. 1963-ban végéz az ELTE Bölcsész tudományi Karán. A történelemtudományok kandidátusa volt. A Soproni Múzeumban kezdett dolgozni. 1973-tól a nagyeceni Széchenyi István Emlékmúzeum első igazgatója. 1989-től a Soproni Múzeum vezetői teendőit is ellátja. Az Országos Széchenyi Kör létrehozója, s megalakulásától titkára. A Pulszky Társaság egyik alapítója és hosszú éveken keresztül elnökségi tagja. Publikációi Sopron történetéhez és a Széchenyi kutatáshoz kapcsolódnak. De Ő, tudományos tevékenységei közül legfontosabbnak, a soproni helytörténeti kiállítást és a nagyeceni Széchenyi István Emlékmúzeum állandó kiállításainak létrehozását tartotta. Csatkai Endre-díjat kapott 1973-ban, SZOT-díjat 1985-ben, a Magyar Köztársaság Érdemkereszt arany fokozatát pedig 1991-ben.

Nekem első munkahelyem a nagyeceni múzeum, és első főnököm Attila volt. 1979-ben kerültem Nagyecenre, abban az időszakban, amikor a Széchenyi-kultusz terjedőben volt, abban az időszakban, amikor Attila fiatal múzeumigazgatóként meg akarta váltani a világot, s olyan feszes tempót diktált magának és munkatársainak, amit nagyon nehéz volt követni, s bizony néha elviselni. Abban az időszakban a múzeumot több mint 200 ezer ember nézte meg évente, abból is fele május-június hónapban, iskolai kirándulás keretében. Attila azt szerette volna, hogy mindenki tisztelettel és őszinte kíváncsisággal nézze meg a kiállítást. Az iskolai kirándulások – akkor még ingyen belépővel – nem ilyenek voltak. Fegyelmezni képtelen pedagógusok, érdeklődés nélküli diákok, akiket aznap már végighajszoltak öt múzeumon, rengeteg keserűséget okoztak neki. De amikor jött egy olyan iskola, vagy felnőtt csoport, amelyik megbecsülte munkánkat és érdeklődéssel szemlélte a kiállítást, Attila megnyugodott. A Széchenyi tiszteletből formálódott meg a Széchenyi Kör, amely először egy összetartó baráti társaság volt, majd egy profi szervezet lett, Attila szívós munkája nyomán, amely feladatának érezte és érzi most is a Széchenyi-kultusz ápolását.

Attila 1972 óta napról-napra együtt „élt” Széchenyi Istvánnal. Ezt írja erről: „Az én romantikus vagy mondjuk szelidebben, játékos elmém: az engem foglalkoztató valamennyi ügyet, gondolatot óhatatlanul szembesítette a legnagyobb magyar életművével és eszmei hagyatékával. Föl-föltettem a kérdést: mit szólna hozzá Széchenyi István? Ő főbe lötte magát, te pedig... Imádtad és tisztelted a XIX. századot. Sokszor elmondtad nekem, hogy arra figyeljek, hogy Széchenyin kívül e kor, mennyi tehetséget dobott a felszínre, s azóta nem tudja ezt megismételni Magyarország. Azt is megfogalmaztad, a XX. század arra volt hivatva a csodálatos XIX. század után, hogy kiteljesítse a szolidaritást. Ehelyett két világháború, tömegmészárlások és gyomorfordító politikai manőverek százada lett. Te ezen már nem tudsz változtatni, mi talán még igen? Vagyunk páran, akik értettünk téged, s vagyunk néhányan, akik továbbvisszük azt, amit megteremtettél, kellő felelősséggel és odaadással. Tudom, hogy rettenetes betegségeddel magadra maradtál. Ági, a gyerekek ott voltak melletted, vigyáztak rád, gondoskodtak rólad. Mégis, ahogy utolsó beszélgetésünkben lesűrtem, magányosan akartad várni a halált. Csak a „kaszás”, meg te! Nagy küzdelem volt, és te győztél. Most már tudom! Mennyien szerettek, csodáltak, tiszteltek téged, most a halálad után érezhető igazán. Én bízom benne, ez maradandó érzés lesz sokunkban, s mindenféle fogadkozás nélkül munkásságod tovább él bennünk. Azt kérem elsősorban magamtól és mindazoktól, akik úgy érznek, gondolkodnak, mint én, amit Arany János: Széchenyi emlékezete című versében megfogalmazott:

*Nem hal meg az, aki milliókra költi
Dús élte kincsét, ámbár napja múl:
Hanem lerázván, ami benne földi,
Egy éltető eszmévé finomul,
Mely fennmarad s nőtön nő tiszta fénye,
Amint időben, térben távozik:
Melyhez tekint fel az utód erénye:
Óhajt, remél, hisz és imádkozik.*

Végakaratom szerint mindannyian elénekeljük a Szózatot, ahogy azt tették 1860. április 11-én – Széchenyi István temetésén, Nagyecenken – a soproni jurátusok!

Szentkúti Károly